

Список використаних джерел:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избр. психол. тр. / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. Воронеж : МПСИ : МОДЭК, 1997. 349 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / под ред. В. В. Давыдова. М.: Педагогика, 1982. 504 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975. 304 с.
4. Ушакова, Т. Н. Языковое сознание и принципы его исследования / Т. Н. Ушакова. В сборнике : *Языковое сознание и образ мира*. 2000. С. 13–23.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-54>

Вовченко О. А.,

*доктор психологічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей
з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України*

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА УМОВ ВОЄННОГО ВПЛИВУ

Сучасний період розвитку суспільства в Україні і світі характеризує через динамічні процеси різних форм, типів, рівнів відносин соціокультурних зв'язків. Наразі, міжкультурна взаємодія не лишається поза увагою теоретиків і практиків, обумовлюючи важливість вивчення як прикладних аспектів, так і генеруючи необхідність, важливість фундаментальних досліджень.

Міжкультурна взаємодія нині розглядається як невід'ємний елемент психолого-соціального життя кожної особистості окремо і суспільства загалом, спосіб спільного існування великих соціальних структур системного порядку, що характеризуються інтенсивним обміном інформацією, цінностями, результатами діяльності тощо. Розгляд сутності цього явища, на перший погляд, може зводиться до з'ясування сутності понять «культура», «взаємодія» і подальшому синтезу

смилових значень, виходячи із розуміння регуляції цього процесу. Але особливий інтерес викликає регулювання міжкультурної взаємодії як організованого, керованого процесу, що забезпечується спілкуванням дітей із різних культур, країн та взаємообміном інформацією, як наслідок, культурним надбанням кожної нації.

Найбільший інтерес, у зв'язку з цим, викликає взаємодія футуристичної, формуючої частини суспільства – дітей, як типового, так і атипового розвитку. Війна поставила перед родинами такі умови існування, які змушують сім'ї покидати свої домівки та шукати місця проживання в інших країнах. Діти ж є найбільш адаптивним механізмом, вони здатні спілкуватися, не знаючи мови з такими ж як і вони однолітками. Це призводить до того, що під час гри – діти мимоволі обмінюються культурними і буденними цінностями, розповідають і демонструють звичаї своїх країн, імплементують знання, навички один одного.

Така динаміка існувала і раніше, але війна активізувала багатовимірність самого феномену міжкультурної взаємодії між людьми, зокрема і дітьми з особливими освітніми потребами. Від так, культура розглядається нами як складна система, що саморозвивається, що об'єднує в просторово-часовому континуумі цінності, смисли, мову, норми, психологічні реакції, виховання, менталітет та інше різноманіття проявів існування, діяльності особистості різного віку та статі.

Одним із найбільш складних типів взаємодії виступає взаємодія культур (міжкультурна взаємодія), викликаючи особливий інтерес фахівців різних галузей теорії та практики. Поняття «міжкультурна взаємодія» широко застосовується у науковій літературі, а також інформаційних ресурсах. Перший застосунок такої наукової категорії було введено Г. Трейгером та Е. Холлом [5], визначаючи її як ідеальну мету, до якої має прагнути суспільство, світовий соціум у своєму бажанні ефективно адаптуватися до навколишнього світу. Науковці вперше запропонували для широкого вживання означене поняття, що відображало особливу сферу людських відносин. Пізніше основні положення та ідеї міжкультурної комунікації були більш докладно розкриті в роботі Е. Хола [5], в якій автор охарактеризував тісний зв'язок між культурою та психологією особистості. Вчений дійшов висновку про необхідність «навчатися та ділитися культурою», але жодна культура не буде повністю прийнята особистістю, оскільки подібна до темпераменту. Темперамент обумовлений від народження типом нервової системи. Особистість може себе контролювати, але кардинально змінити є неможливо.

Подібну думку висловив М. Вінер про те, що «...обмін інформації – це цемент, який скріплює суспільства, який робить рівними дітей, дорослих, але є цементом, на якому не можна побудувати будинок, оскільки всі цеглини різні» [1].

Міжкультурна взаємодія сьогодні тісно пов'язана і з негативним явищем, як то вимушені переміщення цілих родин у різні частини світу, які рятуються від війни. Але попри це, українські родини зберігають своє культурні цінності, знання про себе, унікальні способи реакції на світ, архетипи та національну психологію тощо. Однак існує ще один негативний процес міжкультурної взаємодії, який використовує країна-агресор, коли набуває чинності механізм насильницького примусу до певного образу поведінки, механізм, що формується не на передачі чи обміні інформації щодо культурних надбань, а, переважно, із застосуванням сили, жорстокості, механізмів коерції. (**Коерція – це механізм реалізації впливу чи взаємодії не комунікативним способом, із застосуванням сили, примусу (бійка, ув'язнення, примус тощо)*) [2]. Поняття «коерції» є антитезою до поняття «міжкультурна взаємодія». Оскільки основна функція міжкультурної взаємодії – кореляція відносин між країнами та етносами, класами, верствами, національними групами, релігійними організаціями тощо з метою підтримки динамічної єдності та цілісності світової соціокультурної структури.

Переробка та продукування інформації людиною здійснюються не довільно, а за заданими законами її власних психічних процесів. У різних людей, у різних культурах ці процеси протікають по-різному. Свідомість кожного сприймає лише частину безперервного спектру явищ, тому реальний світ значно відрізняється від ідеальної моделі світу, створеного нашими відчуттями. Багато обмежень у прийомі інформації пов'язані з особливостями як індивідуальної психіки людини, так і штампів, сформованих культурами.

Наприклад, основні типи позитивної, а не коерційної культурної взаємодії у дітей з особливими освітніми потребами між дітьми є:

- безпосередня, міжособиста комунікація (як зазначалось, під час спілкування з однолітками, навіть без знання мови);
- інтергрупова комунікація (спеціально організоване спілкування дітей з особливими освітніми потребами різних країн, етносів);
- міжгрупова комунікація (спілкування різних груп дітей, що характеризуються різними особливими освітніми потребами);
- масова комунікація (спілкування не лише дітей, а і дорослих як з типовим, так і атиповим розвитком) [3].

Міжкультурна взаємодія дітей з особливими освітніми потребами виконує три провідні, так звані «генеральні» функції за допомогою таких засобів: по-перше, створення та підтримка «картини світу» (повідомлення про факти, події, ідеологічну орієнтацію, про психолого-педагогічне значення тих чи інших явищ у зовнішньому середовищі); по-друге, створення «картини спільностей» (повідомлення про факти та події, соціальні орієнтації, що стосуються можливостей навчання, лікування, психологічної адаптації тощо); по-третє, трансляції цінностей культури, взаємообмін, що здійснюється також двома типами – як діахронний та синхронний процес.

Підкреслимо, що для дітей з різними особливими освітніми потребами міжкультурна взаємодія відіграє різну роль. Успішною психологічною адаптацією після міжкультурної взаємодії є досягнення психологічної задоволеності у межах нової культури. Це виявляється у доброму самопочутті дитини з особливими освітніми потребами, психологічному здоров'ї, а також у чітко та ясно сформованому почутті особистості чи культурної ідентичності, відсутності змішування, перебирання чужої культури [4].

Сутність сучасної міжкультурної взаємодії полягає у вмінні вільно орієнтуватися в новій культурі та суспільстві, вирішувати повсякденні проблеми, наприклад у побуті, у школі, але залишатись вірним власним традиціям. Очевидно, що результати адаптації дітей з особливими освітніми потребами залежатимуть як від психологічних, так і від соціокультурних факторів, які досить тісно пов'язані один з одним. Успішна психологічна адаптація залежить від типу особистості дитини, її темпераменту, поведінкових реакцій, від соціальної підтримки тощо.

Список використаних джерел:

1. Віннер М. Мова та міжкультурна комунікація. Луганськ : БРС, 2014. 264 с.
2. Гриненко І. Психологія міжкультурної комунікації. Харків : Прайс, 2017. 208 с.
3. Тимченко О. Особливості емоційного спілкування дітей з порушеннями слуху. Львів : БудКо, 2016. 187 с.
4. Хоменко М. Основи комунікативної взаємодії дітей з ООП під час професійного становлення. Полтава : Вік, 2019. 169 с.
5. Hall E. Beyond Culture. Garden City. New York: Anchor Press / Doubleday, 1976. 118 p.